

de brief aan Filemon

door: Gerard Oudijn

www.gezondewoorden.nl

1. Inleiding

De brief van de apostel Paulus aan Filemon is een van de persoonlijke brieven die hij schreef. De brief is, net als de twee brieven aan Timotheüs en de brief aan Titus, niet primair gericht aan een *ecclesia*, maar aan een persoon. Al deze persoonlijke brieven zijn gericht aan medegelovigen met wie Paulus een nauwe band had.

Timotheüs wordt overigens genoemd als mede-afzender van de brief aan Filemon en was blijkbaar bij Paulus toen hij de brief schreef (:1).

kortste brief van Paulus

De brief aan Filemon is de kortste brief van Paulus. Hij is ingedeeld in één hoofdstuk van 25 verzen en beslaat in de meeste Bijbels slechts één bladzijde. Je bladert er dan ook letterlijk snel aan voorbij. Wellicht is dat een van de redenen waarom Filemon betrekkelijk weinig aandacht krijgt in Bijbelstudie en verkondiging.

bijlage bij Kolossenzen

De brief aan Filemon werpt veel licht op de verhoudingen die er in die tijd waren en zou gelezen kunnen worden als een bijlage bij de Kolossenzenbrief. De reden voor het schrijven is dat Filemon een slaaf had, Onesimus, die kennelijk bij hem was weggelopen. Hij komt vervolgens bij Paulus terecht, die gevangen zit. Door Paulus' verkondiging van het evangelie wordt hij een gelovige (:10).

Onesimus

Onesimus, die blijkbaar voor zijn meester onnuttig was, is voor Paulus zeer bruikbaar geworden (:11). Toch stuurt Paulus hem terug naar Filemon, met het verzoek hem niet slechts als slaaf, maar als een geliefde broeder te ontvangen (:12,16).

Onesimus wordt ook in de Kolossenzenbrief genoemd. Daar lezen we dat hij samen met Tychikus naar Kolosse wordt gezonden (Kol. 4:7-9). Ook andere namen die in de brief aan Filemon worden vermeld, vinden we terug in de Kolossenzenbrief: Archippus (Filemon :2; Kol. 4:17), Epafras (Filemon :23; Kol. 1:7; 4:12) en Marcus, Aristarchus en Lukas (Filemon :24; Kol. 4:10,14).

in huis

De *ecclesia* in Kolosse kwam bij elkaar in het huis van Filemon (:2). Het is bijzonder hiervan kennis te nemen, want ook elders in het Nieuwe Testament lezen we over *ecclesia's* die bij iemand thuis samenkwamen (Rom. 16:5; Kol. 4:15).

Blijkbaar werd het woord verkondigd, kwamen daar mensen op af die daardoor bij elkaar werden geroepen en was daar een *ecclesia*. Het ontstaan van een *ecclesia* was eenvoudig en organisch. Van lidmaatschap, statuten of kerkelijke organisaties zoals wij die tegenwoordig kennen, lezen we daarbij niets.

onderwijs

De brief aan Filemon wordt over het algemeen niet gezien als een leerstellige brief. Er worden geen

nieuwe dingen in geopenbaard. Maar *elk Schriftwoord is door God geïnspireerd en nuttig voor onderwijzing* (2 Tim. 3:16).

Daarnaast geeft de brief ons ook overdrachtelijk onderwijs. We zullen kijken naar de analogie van de slaaf Onesimus, die bij zijn meester was weggelopen, en naar de bijzondere opstelling van Paulus in deze kwestie.

2. Filemon :1 afzender: Paulus

Elke brief van Paulus begint vrijwel hetzelfde, met enkele kleine verschillen. Juist die overeenkomst in de aanhef van zijn brieven zou ons erop moeten wijzen dat het belangrijke woorden zijn. Er komt nadruk op te liggen.

Wij zetten bij het schrijven van een brief de afzender meestal onderaan. Destijds was het gebruikelijk om daarmee te beginnen. Een goede gewoonte, want is dat niet het eerste waar wij ook naar kijken als we een brief ontvangen?

Filemon (naar ISA)

¹ Paulus, gevangene van Christus Jezus, en Timotheüs, de broeder...

Saulus wordt Paulus

De naam Paulus bepaalt ons bij wie hij ook was: *Saulus*. Hij was een vervolger van de *ecclesia* (Gal. 1:13) en een felle tegenstander van Christus Jezus. Hij droeg dezelfde naam als de eerste koning van Israël, Saul, die zich ontpopte als vijand van David en hem vervolgde.

Toen *de Zoon van David* Zijn vervolger Saulus riep vanuit de hemel, sprak Hij: "Saul, Saul, waarom vervolg je Mij?" (Hand. 9:4). Dat bracht een totale ommekeer. Christus overweldigde hem met Zijn genade en maakte hem tot apostel (= afgevaardigde), om die genade onder de natiën bekend te maken. Paulus werd een heraut, apostel en leraar van natiën (Rom. 11:13; 1 Tim. 2:7; 2 Tim. 1:11).

Opmerkelijk is dat Lukas hem in Handelingen aanvankelijk steeds *Saulus* noemt. In Hand. 13:9 lezen we vervolgens:

"Saulus nu, die ook Paulus [heet]..."

Vanaf dat moment noemt Lukas hem consequent *Paulus*. Het gaat dus niet om een naamsverandering bij zijn bekering — hij droeg beide namen — maar wel om een opvallende overgang in het boek Handelingen. Juist in Handelingen 13 begint Paulus' bediening onder de natiën nadrukkelijk op de voorgrond te treden.

onderbreking

Paulus behoorde niet tot de Twaalf. Na zijn roeping ging hij niet naar Jeruzalem tot hen die vóór hem apostelen waren, maar ontving hij zijn evangelie door openbaring van Jezus Christus (Gal. 1:11-17). Aan hem was *het evangelie van de voorhuid* toevertrouwd, terwijl Petrus *het evangelie van de besnijdenis* was toevertrouwd (Gal. 2:7).

Israël

De Twaalf waren gericht op Israël. Petrus verkondigde aan het volk dat, wanneer zij zich zouden bezinnen en bekeren, tijden van verfrissing zouden komen en God de voor hen bestemde Messias

Jezus zou zenden, tot de tijden van het herstel van alles waarvan de profeten hadden gesproken (Hand. 3:19-21). Via een gelovig Israël zouden de natiën gezegend worden.

Maar Israël kwam niet tot bekering. Paulus maakt later bekend dat door Israëls misstap redding naar de natiën is gegaan en dat er een gedeeltelijke verharding over Israël is gekomen "totdat de volheid van de natiën binnengaat" (Rom. 11:11,25).

van Saulus naar Paulus

Opmerkelijk is ook wat er gebeurt op het moment dat Lukas in Handelingen 13 overschakelt van de naam Saulus naar Paulus. Paulus staat daar tegenover Elymas, een Jood die probeert Sergius Paulus, een man uit de natiën, van het geloof af te keren. Paulus zegt tegen hem:

"Zul jij niet ophouden de rechte wegen van de Heer te verdraaien?" (Hand. 13:10)

Voor "ophouden" staat het Griekse *pauō*: stoppen, ophouden. Vervolgens wordt Elymas blind, maar uitdrukkelijk slechts "voor een tijd" (Hand. 13:11). De Jood wordt tijdelijk verblind en de man uit de natiën gelooft (Hand. 13:12).

illustratie

Daarmee vormt deze geschiedenis een treffend beeld van wat Paulus later in Romeinen 11 uiteenzet. Israël is voor een tijd verhard, redding gaat naar de natiën en uiteindelijk zal God Zijn handelen met Israël voortzetten.

Zelfs de naam *Paulus* roept hierbij een opmerkelijke woordassociatie op. *Paulos* is een naam van Latijnse oorsprong, maar wordt in Strong ook in verband gebracht met *pauō*, "ophouden". Juist Paulus verschijnt op het toneel wanneer er als het ware een pauze optreedt in Gods handelen met Israël. Niet een definitief einde, want de beloften aan Israël blijven staan, maar een onderbreking. In die tussentijd gaat redding naar de natiën en maakt Paulus het geheim bekend dat tot dan toe verborgen was geweest.

3. Filemon :1 gevangene van Christus Jezus

In de meeste brieven maakt Paulus zich in de aanhef bekend als *apostel*. Dat is immers wat zijn brieven autoriteit geeft: *Christus Jezus zelf* had hem afgevaardigd, want het woord apostel betekent *afgevaardigde*.

In deze brief vermeldt Paulus zijn apostelschap niet. Hij wilde dat Filemon uit liefde gehoor zou geven aan zijn verzoek met betrekking tot Onesimus en niet vanwege de autoriteit die Paulus had als apostel. Dat zegt hij verderop ook uitdrukkelijk (:8-9).

Filemon (naar ISA)

¹ Paulus, gevangene van Christus Jezus, en Timotheüs, de broeder...

van Christus Jezus

De brief aan Filemon hangt nauw samen met de Kolossenzenbrief en beide zijn geschreven tijdens een gevangenschap van Paulus. Ook de Efezebrief behoort tot de brieven waarin Paulus zich als gevangene presenteert (Ef. 3:1; 4:1). Traditioneel worden deze brieven geplaatst tijdens zijn gevangenschap in Rome, al noemt Filemon zelf de plaats niet.

Paulus maakt zich hier bekend als gevangene van *Christus Jezus*. Is dat niet mooi? Hij noemt zichzelf niet in de eerste plaats een gevangene van de Romeinse overheid, maar van Christus Jezus. Paulus wist immers dat zijn gevangenschap niet buiten Gods bedoeling omging. Bij zijn roeping had de Heer al over hem gezegd:

"Deze is voor Mij een uitverkoren instrument om Mijn naam te dragen voor natiën en koningen en zonen van Israël." (Hand. 9:15)

Zelfs zijn gevangenschap stond in dienst van die roeping.

een beeld van de ecclesia

Overdrachtelijk kunnen we in een gevangenis een beeld zien van de *ecclesia*. Daar bevinden zich mensen die naar menselijke maatstaven niet veel voorstellen: zwakken, onaanzienlijken en verachten (1 Kor. 1:26-28). Het doet denken aan degenen die zich bij David verzamelden toen hij verworpen was: mensen in nood, met schulden en verbitterd van ziel (1 Sam. 22:2).

Jozef in de gevangenis

Maar juist temidden van zulke mensen bevindt zich iemand die voor hen zorgt. Dat wordt prachtig uitgebeeld in de geschiedenis van Jozef. Ook hij was verworpen en kwam in de gevangenis terecht. Maar JAHWEH was met hem en gaf alle gevangenen in zijn hand (Gen. 39:21-23). Zo zien we in deze geschiedenis een treffend beeld: de gevangenis als uitbeelding van de *ecclesia* en Jozef als type van Christus, Die als Hoofd zorg draagt voor degenen die Hem zijn toevertrouwd.

verborgenheden in de gevangenis

En juist daar, in de gevangenis, maakt Jozef verborgen dingen bekend. Hij onthult wat er zal gebeuren en spreekt daarbij over wat er "over drie dagen" zal plaatsvinden (Gen. 40:12-13,18-19): over leven en dood en over toekomstige dingen.

Het is dan ook veelzeggend dat juist Paulus, *gevangene van Christus Jezus*, degene is aan wie de verborgenheden met betrekking tot de *ecclesia* werden toevertrouwd. In zijn brieven, en in het bijzonder in zijn gevangenschapsbrieven, maakt hij bekend wat voorheen verborgen was gebleven.

het woord niet gebonden

De gevangene Paulus maakt zo het geheim bekend van een *ecclesia* die verbonden is met haar Hoofd in de hemel. Hijzelf is gebonden, maar de boodschap die hem is toevertrouwd niet:

"...maar het woord van God is niet gebonden." (2 Tim. 2:9)

4. Filemon :1 en Timotheüs, de broeder

Nadat Paulus zich heeft voorgesteld als de schrijver van de brief, noemt hij ook Timotheüs. Paulus en Timotheüs hadden een zeer nauwe band. Dat blijkt uit de aanhef van de beide brieven die Paulus aan hem schreef (1 Tim. 1:2; 2 Tim. 1:2), maar ook uit wat we verder over hen lezen.

Timotheüs wordt daarnaast in meerdere brieven van Paulus als mede-afzender genoemd. Hij was Paulus' metgezel en medewerker, maar hun verhouding ging verder dan dat. Paulus noemt hem verschillende keren *mijn kind* (1 Tim. 1:2,18; 2 Tim. 1:2).

Toen Paulus Timotheüs in Lystra ontmoette, was hij al een discipel en stond hij goed bekend bij de broeders (Hand. 16:1-2). Toch spreekt Paulus over hem als zijn kind in het geloof. Timotheüs was

blijkbaar door Paulus' bediening gevormd en groeide uit tot een van zijn meest vertrouwde medewerkers.

Filemon (naar ISA)

¹ Paulus, gevangene van Christus Jezus, en Timotheüs, de broeder...

de broeder

In deze aanhef noemt Paulus Timotheüs *de broeder*. Gelovigen worden in de Schrift dikwijls zo aangeduid: *broeders*. Dat kan omdat wij één Vader hebben en in Christus tot dezelfde familie behoren.

Maar het begrip *broeder* bepaalt ons ook bij wat wij gezamenlijk zullen ontvangen. Kinderen zijn immers ook erfgenamen. Of meer letterlijk: zij ontvangen een *lotsdeel*. Paulus zegt:

"...indien kinderen, dan ook lotbezitters: lotbezitters van God en samen-lotbezitters van Christus..." (Rom. 8:17)

Onze positie is verbonden met die van Christus. Daarom wordt Hij ook genoemd:

"...de Eerstgeborene onder vele broeders." (Rom. 8:29)

samen met Christus

Christus is de Eerstgeborene en aan Hem zal alles worden onderworpen. In Hem wordt alles in de hemelen en op de aarde samengebracht (Ef. 1:10). En juist in dat verband zegt Paulus dat ook wij in Hem een *lotsdeel* ontvangen (Ef. 1:11).

Dat is de betekenisvolle positie van degenen die hier *broeders* worden genoemd. Niet alleen omdat wij dezelfde Vader hebben, maar ook omdat wij verbonden zijn met de Eerstgeborene en delen in Zijn positie.

Wij zijn *samen-lotbezitters van Christus* (Rom. 8:17). Wat God aan Hem geeft, daarin mogen wij delen. Dat is onze roeping.

5. Filemon :1-2 aan Filemon

Nadat Paulus zich heeft bekendgemaakt als schrijver en Timotheüs als mede-afzender heeft genoemd, noemt hij degenen *aan wie* hij schrijft. Hij vermeldt niet slechts hun namen, maar geeft bij elke naam een omschrijving die hen typeert.

Filemon (naar ISA)

¹ ...aan Filemon, de geliefde en onze medewerker,

² en aan Apfia, de zuster, en aan Archippus, onze mede-strijder...

Filemon, de geliefde

De brief is in de eerste plaats geschreven aan *Filemon*. Zijn naam is afgeleid van *phileō*, een woord voor liefhebben of genegenheid hebben, en draagt de gedachte van *vriendelijk* of *genegen*. Paulus noemt Filemon vervolgens *de geliefde en onze medewerker*. Voor *geliefde* staat hier *agapētos*. Mogelijk zit daarin een bewuste woordspeling: Filemon, wiens naam al met liefde en genegenheid samenhangt, wordt door Paulus *de geliefde* genoemd.

Liefde speelt dan ook een belangrijke rol in deze brief. Paulus zou Filemon kunnen gebieden wat passend is, maar doet in plaats daarvan een beroep op hem "vanwege de liefde" (:8-9). En Onesimus moet hij ontvangen als "een geliefde broeder" (:16).

Daarmee komt Filemon voor de praktische uitwerking van die liefde te staan. Onesimus was zijn slaaf en kennelijk bij hem weggelopen, maar keert nu terug als broeder. Zoals Paulus elders zegt:

"...neemt elkaar aan, zoals ook Christus jullie heeft aangenomen..." (Rom. 15:7)

Apfia en Archippus

De andere geadresseerden zijn Apfia en Archippus. Over hun precieze verhouding tot Filemon vertelt de Schrift niets. Omdat zij samen met Filemon worden genoemd en vervolgens sprake is van de *ecclesia* in "jouw huis" (:2), wordt vaak gedacht dat Apfia zijn vrouw was en Archippus mogelijk hun zoon. Dat is goed denkbaar, maar meer dan dat kunnen we er niet van zeggen.

Apfia wordt beschreven als *de zuster*. Zoals Timotheüs in :1 *de broeder* wordt genoemd, wordt hier de familiale verhouding tussen gelovigen uitgedrukt. Zij hebben één Vader en behoren tot hetzelfde huisgezin. Daarmee is ook hun lotsdeel verbonden. Wie kinderen zijn, zijn immers ook lotbezitters van God en samen-lotbezitters van Christus (Rom. 8:17).

De naam Archippus betekent zoiets als *heerser over paarden*. Paulus noemt hem hier *onze mede-strijder*. Of daarin een toespeling op zijn naam ligt, wordt niet gezegd, maar de combinatie is in ieder geval opvallend. In de Kolossenzenbrief wordt Archippus bovendien aangespoord:

"Let op de bediening die je in de Heer hebt ontvangen, dat je die vervult." (Kol. 4:17)

Welke bediening dat precies was, wordt niet vermeld.

medewerker en mede-strijder

Zowel Filemon als Archippus worden door Paulus aangeduid als mensen die naast hem staan in het werk. Filemon is *onze medewerker*, letterlijk een *samen-werker*. In het vervolg blijkt bovendien dat de *ecclesia* in zijn huis samenkwam (:2).

Archippus wordt *onze mede-strijder* genoemd. Dat woord laat zien dat de dienst waartoe zij geroepen waren niet zonder strijd was.

de strijd

Uit de brief aan de Kolossenzen blijkt dat er onderwijs rondging waardoor de gelovigen gevaar liepen zich te laten meeslepen (Kol. 2:8). Paulus roept hen daarom op vast te blijven staan in het geloof en zich niet te laten afbrengen van de hoop van het evangelie (Kol. 1:23).

Dat is de strijd van een gelovige. Niet omdat wij die strijd zoeken, maar omdat het woord van het kruis "voor Joden een struikelblok en voor natiën dwaasheid" is (1 Kor. 1:23).

Vandaar dat Paulus in Efeze 6 de geestelijke wapenrusting beschrijft. Het doel daarvan is opvallend genoeg steeds hetzelfde: *staan*. Standhouden (:11), weerstaan (:13) en, alles verricht hebbend, staan (:13-14).

En in die strijd staan we niet alleen. Paulus roept de Filippenzen op om "in één geest vast te staan, één van ziel, samen strijdend in het geloof van het evangelie" (Fil. 1:27).

Ook Paulus had zulke medestrijders. Archippus was er één van.

6. Filemon :2 huisgemeente?

De brief is weliswaar in de eerste plaats gericht aan Filemon, maar daarnaast worden ook Apfia en Archippus genoemd. En daar komt nog bij dat Paulus schrijft:

Filemon (naar ISA)

² ...en aan de *ecclesia* in jouw huis.

Blijkbaar kwam er dus een *ecclesia* samen in het huis van Filemon. Gezien de nauwe verbinding tussen de brieven aan Filemon en de Kolossenzen ligt het voor de hand dat dit in Kolosse was, al wordt dat in de brief zelf niet uitdrukkelijk gezegd.

huisgemeente?

Zo'n samenkomst als hier wordt beschreven, zou men tegenwoordig vaak een *huisgemeente* noemen. Daarmee bedoelt men dan een gemeente die bij iemand thuis samenkomt. De Schrift gebruikt *huisgemeente* echter niet als een aparte categorie. Paulus spreekt eenvoudig over "de *ecclesia* in jouw huis". Ook op andere plaatsen lezen we over een *ecclesia* die in een huis samenkwam (Rom. 16:5; 1 Kor. 16:19; Kol. 4:15).

Dat zegt in de eerste plaats iets over de plaats van samenkomst. Er was geen speciaal kerkgebouw nodig. Gelovigen kwamen bijeen en daarvoor werd bijvoorbeeld een huis gebruikt.

ecclesia

Het Griekse woord *ecclesia* betekent een *vergadering* of *samenkomst*. Dat blijkt ook heel duidelijk uit het gebruik van het woord buiten de brieven van Paulus.

In Hand. 7:38 wordt het gebruikt voor de vergadering van Israël in de woestijn. En in Hand. 19:32,39 en 41 wordt hetzelfde woord gebruikt voor een volksvergadering in Efeze. In het laatste geval gaat het zelfs om een vergadering die niets met gelovigen te maken heeft. Het woord zelf zegt dus in de eerste plaats dat mensen bijeen zijn gebracht: het is een *vergadering*.

de ecclesia van God

Wanneer Paulus over gelovigen spreekt, gebruikt hij datzelfde woord voor *de ecclesia van God* (1 Kor. 1:2; 1 Tim. 3:5). En hij maakt bekend dat de *ecclesia* het lichaam van Christus is:

"...en Hij gaf Hem als Hoofd boven alles aan de *ecclesia*, die Zijn lichaam is..." (Ef. 1:22-23)

Dat lichaam bestaat uit alle gelovigen die in Christus één zijn. Tegelijk gebruikt Paulus het woord *ecclesia* ook voor gelovigen die op een bepaalde plaats bijeenkomen. Zo schrijft hij bijvoorbeeld aan "de *ecclesia* van God die in Korinthe is" (1 Kor. 1:2) en lezen we hier over "de *ecclesia* in jouw huis". Hetzelfde woord kan dus zowel het geheel aanduiden als een concrete vergadering van gelovigen op een bepaalde plaats.

dé ecclesia

In het christendom spreekt men van allerlei verschillende *gemeenten*. Men sticht een organisatie en noemt die vervolgens een *gemeente* of *kerk*, vaak voorzien van een nadere aanduiding: een evangelische gemeente, een baptistengemeente, enzovoort.

Maar zo wordt de *ecclesia* in de Schrift niet voorgesteld. Zij ontstaat niet doordat mensen een organisatie oprichten en daar vervolgens een naam aan geven. Een *ecclesia* is een vergadering, een samenkomst van mensen die bijeenkomen.

Dat zien we ook hier. Gelovigen kwamen samen in het huis van Filemon en Paulus noemt hen eenvoudig: "de ecclesia in jouw huis". Niet een bijzondere soort ecclesia en ook niet een organisatie naast andere organisaties, maar eenvoudig *de ecclesia* die daar bijeenkwam.

Waar gelovigen bijeen worden gebracht rond Christus en Zijn woord, daar is de *ecclesia*. Niet het gebouw, de naam of de organisatievorm bepaalt dat, maar degenen die bijeenkomen en behoren tot het ene lichaam waarvan Christus het Hoofd is.

het deel en het geheel

Een plaatselijke samenkomst bestaat vanzelfsprekend nooit uit alle leden van het lichaam van Christus. Toch behoren degenen die daar bijeenkomen niet tot een ander lichaam of een andere *ecclesia*. Zij behoren tot die ene *ecclesia die Zijn lichaam is*.

Dat maakt zo'n eenvoudige bijeenkomst in een huis niet minderwaardig. De omvang, het gebouw of de organisatorische vorm geeft haar geen betekenis. Die betekenis ligt in Christus, het Hoofd, aan Wie alle leden van Zijn lichaam verbonden zijn.

7. Filemon :3 genade en vrede

Nu volgt de gebruikelijke groet die we vinden in alle brieven van Paulus, behalve in de Hebreeënbrief, als we die tot de brieven van Paulus mogen rekenen. Alleen in beide brieven aan Timotheüs voegt Paulus naast *genade* en *vrede* ook *ontferming* toe aan zijn groet (1 Tim. 1:2; 2 Tim. 1:2).

Filemon (naar ISA)

³ Genade aan jullie en vrede van God, onze Vader, en van de Heer Jezus Christus.

genade aan jullie

De meeste vertalingen geven hier weer: "genade zij jullie" of "genade zij met jullie". Maar in het Grieks staat geen werkwoord. Er staat eenvoudig: *charis hymin — genade aan jullie*.

Paulus spreekt hier dus niet over genade als een wens die misschien werkelijkheid wordt. Genade wordt hun toegezegd en heeft bovendien een duidelijke oorsprong: "van God, onze Vader, en van de Heer Jezus Christus".

charis en shalom

De gebruikelijke Griekse briefgroet was *chairein*: gegroet. Paulus gebruikt een verwant woord: *charis*, genade of gunst. Daarnaast noemt hij *vrede*, *eirēnē*, dat overeenkomt met het Hebreeuwse *shalom*. Zo brengt Paulus in zijn groet twee begrippen samen die zijn evangelie kenmerken: *genade en vrede*. Genade is gunst om niet. Ze hangt niet af van wat wij presteren of verdienen, maar van wat God geeft. En waar genade werkelijk wordt gekend, volgt vrede. Niet voor niets staat genade steeds voorop: eerst wat God geeft, vervolgens de vrede die daaruit voortvloeit.

God, onze Vader

Genade en vrede komen "van God, onze Vader". Hij is onze Schepper, alles komt uit Hem voort en Hij laat niet varen de werken van Zijn handen (Ps. 138:8).

Dat te weten is een onuitputtelijke bron van vrede en vreugde. Als een mens ziet op zichzelf en zijn eigen werken, of op anderen, wordt hij altijd teleurgesteld. Het goede bericht van de genade van God (Hand. 20:24) richt onze blik omhoog, op Hem van Wie alles afkomstig is.

En Hij wordt hier niet alleen *God* genoemd, maar *onze Vader*. Dat spreekt van de verhouding waarin wij tot Hem staan en van Zijn zorg voor ons.

de Heer Jezus Christus

Genade en vrede zijn ook "van de Heer Jezus Christus". God heeft alles in de hand van Zijn Zoon gegeven (Joh. 3:35). Hij is onze *Heer*: Degene aan Wie wij toebehoren en Die gezag over ons heeft. Ook dat is een eindeloze bron van vreugde. Niet wij hoeven alles vast te houden, maar wij behoren Hem toe. Daarom kan Paulus elders zeggen:

Filippenzen 4 (naar ISA)

⁴ Verheug je in de Heer, altijd! Weer zal ik het uitspreken: Verheug je!

⁵ Laat jullie inschikkelijkheid bij alle mensen bekend worden. De Heer is nabij.

⁶ Wees in geen ding bezorgd, maar laat in alles jullie verzoeken, door gebed en smeekbede, met dankzegging bekendgemaakt worden bij God.

⁷ En de vrede van God, die elk denken te boven gaat, zal jullie harten en jullie gedachten verzekerd bewaren in Christus Jezus.

genade en vrede

Daarmee is deze korte groet veel meer dan een beleefd begin van de brief. Paulus noemt meteen de grond waarop een gelovige staat: *genade*. En daaruit vloeit *vrede* voort.

Niet uit onszelf, maar "van God, onze Vader, en van de Heer Jezus Christus".

8. Filemon :4-6 werkzaam geloof

Net zoals de groet van genade en vrede kenmerkend is voor de brieven van Paulus, is dat ook zijn dankzegging aan het begin van een brief. We vinden die in bijna al zijn brieven. Een opvallende uitzondering is de Galatenbrief. Daar valt Paulus na zijn groet vrijwel meteen met de deur in huis: "Ik verwonder mij dat jullie je zo snel laten overbrengen..." (Gal. 1:6). Dat zegt veel over de ernst van wat er bij de Galaten aan de hand was.

Ook de brief aan Filemon begint met dankzegging.

Filemon (naar ISA)

⁴ Ik dank mijn God altijd, wanneer ik vermelding van jou maak in mijn gebeden,

⁵ horende van jouw liefde en geloof, dat jij hebt naar de Heer Jezus toe en tot in al de heiligen,

⁶ zodat de gemeenschap van jouw geloof werkzaam wordt, in besef van al het goede dat in ons is in Christus Jezus.

liefde en geloof

Paulus had gehoord van Filemons *liefde en geloof*. De formulering van vers 5 is opvallend. Letterlijk staan liefde en geloof voorop en volgen daarna de Heer Jezus en al de heiligen.

Waarschijnlijk gebruikt Paulus hier een kruisstelling. Filemons *geloof* richt zich naar de Heer Jezus en zijn *liefde* tot al de heiligen. Dat is dezelfde combinatie die Paulus ook noemt in de brief aan de Kolossenzen:

Kolossenzen 1 (naar ISA)

⁴ horende van jullie geloof in Christus Jezus en van de liefde die jullie hebben tot al de heiligen.

Geloof in Christus krijgt zijn uitwerking in liefde tot degenen die Hem toebehoren. En juist daar gaat deze brief over. Paulus zal Filemon vragen om die liefde heel concreet te betonen aan Onesimus.

heiligen

Heiligen zijn degenen die door God apart zijn gezet en Hem toebehoren. Het is geen aanduiding voor een bijzondere groep gelovigen, maar voor allen die Hij in Christus heeft afgezonderd.

Die term bepaalt ons ook bij onze gezamenlijke positie en roeping. Wij zijn *samen-lotbezitters van Christus* (Rom. 8:17; Ef. 3:6). Wat Hij ontvangt, daarin mogen wij delen. Paulus spreekt dan ook over "het lotsdeel van de heiligen" (Ef. 1:18; Kol. 1:12).

Filemons liefde ging uit naar *al de heiligen*. Dat is veelzeggend in een brief waarin hij straks wordt gevraagd Onesimus niet langer slechts als slaaf te zien, maar als "een geliefde broeder" (:16).

gemeenschap = deelname

In vers 6 spreekt Paulus over "de gemeenschap van jouw geloof". Voor *gemeenschap* staat *koinōnia*. Dat woord draagt de gedachte van *delen, deelname* en *gemeenschap hebben aan iets*. Afhankelijk van het verband kan het zelfs gebruikt worden voor een concrete bijdrage (2 Kor. 9:13).

Geloof is dus niet slechts iets wat iemand voor zichzelf bezit. Wie hetzelfde geloof deelt, heeft ook deel aan dezelfde werkelijkheid in Christus en is verbonden met degenen die eveneens aan Hem toebehoren.

Paulus bidt dat deze *gemeenschap van jouw geloof werkzaam wordt*. Het Griekse woord *energēs* zegt precies dat: werkzaam, effectief.

werkzaam geloof

Vers 6 laat daarmee zien waar Paulus naartoe werkt. Het geloof van Filemon zou praktische uitwerking krijgen "in besef van al het goede dat in ons is in Christus Jezus".

Ons geloof bepaalt ons bij wat God in Christus heeft gegeven en bij wat wij gezamenlijk in Hem bezitten. Daardoor leren we ook anders naar elkaar kijken. Niet de verschillen naar het vlees zijn bepalend, maar onze gezamenlijke positie in Christus.

Dat krijgt in deze brief een heel concrete toepassing. Onesimus keert terug als slaaf, maar Paulus zal Filemon vragen hem te ontvangen als méér dan een slaaf: als een geliefde broeder.

Zo wordt de gemeenschap van het geloof *werkzaam*.

9. Filemon :7 Paulus bemoedigd

Paulus had in zijn gevangenschap gehoord van de liefde en het geloof van Filemon en dat stemde hem tot dankbaarheid. In zijn gebeden dankte hij God altijd voor Filemon (:4). In vers 1 zagen we al dat Paulus Filemon *onze medewerker* noemt. Hij zag hem dus als iemand die naast hem stond in zijn arbeid.

Filemon (naar ISA)

⁷ Want ik had veel vreugde en bemoediging over jouw liefde, omdat de innerlijke gevoelens van de heiligen door jou tot rust gekomen zijn, broeder!

genade → danken → vreugde

In het Nederlands zien we het nauwelijks, maar in het Grieks klinkt er een opvallende samenhang tussen de woorden die Paulus in deze eerste verzen gebruikt: *genade* (*charis*, :3), *danken* (*eucharisteō*, :4) en *vreugde* (*chara*, :7).

Het tekent ook een prachtige inhoudelijke lijn. Wie beseft wat *genade* is, heeft alle reden om God te *danken* en dat geeft *vreugde*.

Dat zien we keer op keer in de brieven van Paulus. Zijn vreugde was niet afhankelijk van gunstige omstandigheden. Op het moment dat hij deze brief schreef, was hij immers een gevangene. Toch spreekt hij over "veel vreugde".

bemoediging voor Paulus

Filemons liefde was voor Paulus een bron van vreugde en bemoediging. Paulus had in zijn bediening met veel strijd en tegenstand te maken. Hoe bemoedigend moet het voor hem zijn geweest om te horen dat een medegelovige en medewerker als Filemon anderen tot zegen was.

Paulus zegt dat "de innerlijke gevoelens van de heiligen" door Filemon tot rust waren gekomen. Het woord dat hier wordt gebruikt voor *tot rust komen* is *anapauō*: rust geven, verkwikken.

Filemon was dus iemand bij wie de heiligen als het ware op adem konden komen. Zijn liefde bleef niet bij woorden, maar had een praktische uitwerking in het leven van andere gelovigen. Dat sluit direct aan bij wat Paulus in het vorige vers zei: de gemeenschap van Filemons geloof was *werkzaam* (:6).

verkwikken

Opvallend is dat Paulus later in de brief hetzelfde woord opnieuw gebruikt. Nadat hij Filemon heeft gevraagd Onesimus te ontvangen, zegt hij:

Filemon (naar ISA)

²⁰ Ja, broeder, laat mij voordeel van jou hebben in de Heer; verkwik mijn innerlijke gevoelens in Christus.

Wat Filemon blijkbaar al voor de heiligen deed, vraagt Paulus hem nu ook voor hemzelf te doen. En de aanleiding is Onesimus.

Daarmee krijgt vers 7 een belangrijke plaats in het betoog van de brief. Paulus prijst Filemon niet zomaar om zijn liefde. Hij zal juist op die liefde een beroep doen. Filemon had de heiligen verkwikt; nu krijgt hij de gelegenheid om diezelfde liefde ook aan Onesimus te bewijzen.

10. Filemon :8-9 de gezindheid van Paulus

Na het eerste gedeelte van de brief, dat we zouden kunnen samenvatten als opschrift, groet en dankwoord, komen we nu tot de kern van Paulus' betoog. Hij gaat spreken over zijn eigenlijke onderwerp, de reden waarom hij Filemon schrijft: zijn weggelopen slaaf Onesimus.

Filemon (naar ISA)

⁸ Daarom, hoewel ik veel vrijmoedigheid in Christus heb om jou uitdrukkelijk te bevelen wat gepast is,

⁹ moedig ik je, vanwege de liefde, toch liever aan. Nu het zo is, dat ik, Paulus, een oude man ben, en nú ook een gevangene van Christus Jezus.

Paulus' volmacht

Paulus was als apostel afgevaardigd door Christus Jezus en had daardoor een bijzondere volmacht. Hij had bijvoorbeeld de bevoegdheid om in zijn levensonderhoud te worden voorzien (1 Kor. 9:4,14). Ook tegenover Filemon zegt Paulus dat hij veel vrijmoedigheid in Christus heeft om hem te bevelen "wat gepast is". Hij zou dus zijn positie als apostel kunnen laten gelden. Maar dat doet hij niet.

In plaats daarvan zegt hij: "vanwege de liefde moedig ik je toch liever aan". Paulus wil Filemon niet dwingen, maar doet een beroep op hem. Dat past helemaal bij het onderwerp van deze brief. Liefde kan niet worden afgedwongen. Paulus geeft Filemon de ruimte om uit liefde te handelen.

om niet

Ook elders zien we dat Paulus niet vanzelfsprekend gebruikmaakt van de rechten die hij als apostel heeft. Tegen de Korintheïers zegt hij:

1 Korinthe 9 (naar ISA)

¹⁸ Wat is dan mijn loon? Dat ik, wanneer ik evangeliseer, het evangelie om niet zal stellen, om mijn volmacht in het evangelie niet ten volle te gebruiken.

Paulus deed in zijn arbeid als apostel geen beroep op de ondersteuning waarop hij recht had. Hij wilde het evangelie *om niet* verkondigen.

Dat past bij de boodschap die hem was toevertrouwd: *het evangelie van de genade van God* (Hand. 20:24). Genade wordt niet verdiend en kan niet worden opgeëist. Zij wordt *om niet* geschonken. Paulus wilde dat ook zijn eigen optreden in overeenstemming was met het goede bericht dat hij bekendmaakte. Hij zag af van wat hij had kunnen opeisen.

een oude man en gevangene

Dat zien we ook hier. Paulus presenteert zich tegenover Filemon niet met zijn positie als apostel, maar zegt:

"...ik, Paulus, een oude man, en nú ook een gevangene van Christus Jezus."

Hij had kunnen zeggen: *ik ben apostel en daarom draag ik je dit op*. In plaats daarvan stelt hij zich voor als een oude man en een gevangene. Niet zijn positie en gezag staan voorop, maar zijn zwakheid en gebondenheid.

Daarmee wordt zijn verzoek aan Filemon des te indringender. Paulus dwingt hem niet van bovenaf, maar doet vanuit zijn omstandigheden een beroep op Filemons liefde. Hij heeft een bepaalde positie en de daarbij behorende rechten, maar kiest ervoor die niet te laten gelden.

de gezindheid van Christus Jezus

Juist daarin herkennen we de gezindheid waarover Paulus in de Filippenzenbrief schrijft. Christus Jezus had een verheven positie, maar hield daaraan niet vast. Hij ontledigde en vernederde Zichzelf:

Filippenzen 2 (naar ISA)

⁵ Laat deze gezindheid in jullie zijn, die ook in Christus Jezus [is],

- ⁶ Die, in de gestalte van God zijnde, het niet als roof beschouwde God gelijk te zijn,
⁷ maar Zichzelf ontledigde, de gestalte van een slaaf aannemend, in de gelijkenis van mensen wordend.
⁸ En in gedaante als mens bevonden, vernederde Hij Zichzelf, gehoorzaam wordend tot de dood, ja, de dood van het kruis.

Wat Paulus aan anderen voorhoudt, zien we hier terug in zijn eigen houding. Hij maakt niet ten volle gebruik van zijn positie als apostel, maar neemt de nederige plaats in en doet een beroep op de liefde.

Paulus roept ons op hem daarin na te volgen (Fil. 3:17).

11. Filemon :10-12 geschikt

Onesimus was weggegaan bij zijn eigenaar Filemon en kwam vervolgens bij Paulus terecht. Hoe dat precies is gegaan, vertelt de brief niet. Paulus zat gevangen en ergens tijdens die gevangenschap kwam Onesimus met hem in contact. De uitkomst daarvan vertelt Paulus ons wel.

Filemon (naar ISA)

- ¹⁰ Ik roep jou op aangaande mijn kind Onesimus, die ik in mijn boeien verwek,
¹¹ die eens voor jou onbruikbaar was, maar nú voor jou en voor mij zeer bruikbaar.
¹² En ik zend hem, dat wil zeggen, mijn innerlijke gevoelens, aan jou terug.

Paulus' kind

Paulus noemt Onesimus "mijn kind" en voegt eraan toe dat hij hem in zijn boeien heeft verwekt. Bij Onesimus zegt Paulus dus uitdrukkelijk dat hij hem geestelijk heeft verwekt.

Op de een of andere manier was Onesimus tijdens Paulus' gevangenschap met hem in contact gekomen, hoorde van hem het evangelie en ging geloven. Wellicht kende hij Paulus' naam al vanuit het huis van Filemon, maar daarover vertelt de Schrift ons niets.

Hoe het ook gegaan is, Paulus laat er geen twijfel over bestaan dat Onesimus door zijn verkondiging een gelovige was geworden. De weggelopen slaaf was nu Paulus' *kind*.

Onesimus = bruikbaar

De naam Onesimus is Grieks en betekent *bruikbaar, nuttig*. Paulus maakt daar in vers 11 een duidelijke woordspeling van. Onesimus — *bruikbaar* — was eens voor Filemon *onbruikbaar*, maar was nu voor zowel Filemon als Paulus *zeer bruikbaar*.

Waarom Onesimus voorheen onbruikbaar was, zegt Paulus niet. Het feit dat hij bij Filemon was weggegaan, zal daarin ongetwijfeld een rol hebben gespeeld. Maar Paulus' nadruk ligt vooral op het contrast:

eens onbruikbaar — nú zeer bruikbaar.

Er was iets wezenlijks veranderd. Onesimus was gaan geloven.

van onbruikbaar naar bruikbaar

Daarin herkennen we een veel bredere geestelijke waarheid. Paulus zegt over de mens:

Romeinen 3 (naar ISA)

¹² Allen wijken af, tezamen worden zij onbruikbaar...

Maar aan Timotheüs schrijft Paulus over iemand die gereinigd is:

2 Timotheüs 2 (naar ISA)

²¹ Indien iemand zich dan van deze dingen reinigt, zal hij een voorwerp tot eer zijn, geheiligd, bruikbaar voor de Eigenaar, tot elk goed werk gereedgemaakt.

Voor *bruikbaar* staat daar hetzelfde Griekse woord als in Filemon :11: *euchrēstos*. Onesimus is daarvan een prachtige illustratie. Eens onbruikbaar, nú bruikbaar.

oude en nieuwe mens

Daarin kunnen we ook een beeld zien van de oude en de nieuwe mens. Wie gaat geloven, is in Christus een nieuwe schepping (2 Kor. 5:17). Paulus spreekt daarom over het afleggen van de oude mens en het aandoen van de nieuwe (Ef. 4:22-24; Kol. 3:9-10). Onesimus was nog steeds dezelfde man die naar Filemon terugkeerde, maar in Christus was alles anders geworden. De eens onbruikbare Onesimus was nu “zeer bruikbaar”.

En daarin zien we ook hoe God een kwade situatie ten goede keert en gebruikt. Onesimus was bij Filemon weggegaan, maar juist langs die weg kwam hij bij Paulus terecht, hoorde het evangelie en ging geloven. Wat verkeerd was gegaan, gebruikte God om iets goeds tot stand te brengen.

mijn innerlijke gevoelens

Paulus stuurt Onesimus nu terug naar Filemon. Maar let op hoe hij hem omschrijft:

“...hem, dat wil zeggen, mijn innerlijke gevoelens...”

Dat is nogal wat. Onesimus was niet eenvoudig een weggelopen slaaf die Paulus terugstuurde naar zijn eigenaar. Hij was Paulus zeer dierbaar geworden. Filemon moest beseffen dat de man die bij hem terugkwam inmiddels nauw verbonden was met Paulus zelf. Juist dat maakt Paulus' verzoek zo indringend. Wie Onesimus ontvangt, ontvangt iemand die Paulus na aan het hart ligt.

neem hem aan

In sommige handschriften staat aan het einde van vers 12 nog: “Neem hem bij je!” Die woorden ontbreken echter in belangrijke oude handschriften en zijn waarschijnlijk later aan vers 12 toegevoegd. Mogelijk zijn ze ontleend aan vers 17, waar deze oproep onomstreden staat:

Filemon (naar ISA)

¹⁷ Indien jij mij dan als deelgenoot hebt, neem hem tot je zoals mij.

Daar komt Paulus' betoog uiteindelijk op uit: Filemon moet Onesimus *tot zich nemen*. Niet slechts terugnemen als slaaf, maar ontvangen zoals hij Paulus zelf zou ontvangen. Hetzelfde woord, *proslambanō*, gebruikt Paulus ook in Romeinen 15:

Romeinen 15 (naar ISA)

⁷ Daarom, neem elkaar tot je, zoals ook Christus jullie tot Zich nam, tot heerlijkheid van God.

Dat is uiteindelijk de maatstaf. Filemon wordt gevraagd Onesimus aan te nemen zoals Christus ons heeft aangenomen. De man die eens *onbruikbaar* was, keert terug als Paulus' geliefde kind, als iemand die *zeer bruikbaar* is en die Filemon mag ontvangen als Paulus zelf.

12. Filemon :13-14 geboeid door het evangelie

Slavernij was in de wereld van Paulus een algemeen maatschappelijk verschijnsel. Ook Onesimus was een slaaf. Opmerkelijk is dat Paulus niet oproept tot een maatschappelijke revolutie. Aan slaven schrijft hij dat zij zich zouden onderschikken aan hun meesters (1 Tim. 6:1; Tit. 2:9).

Tegelijk relateert het evangelie zulke maatschappelijke verhoudingen sterk. Voor God bepaalt onze positie naar het vlees niet wie wij zijn. Een slaaf die in de Heer geroepen is, is een vrijgelatene van de Heer, en een vrije is een slaaf van Christus (1 Kor. 7:22).

Je hoeft dus niet eerst iets te *worden* om God te kunnen dienen. Paulus zegt dat ieder kan blijven in de roeping waarin hij geroepen werd en daarin met God kan wandelen (1 Kor. 7:20,24).

Filemon (naar ISA)

¹³ Ik was van plan hem voor mijzelf vast te houden, opdat hij mij, namens jou, zou bedienen in de boeien van het evangelie.

¹⁴ Maar ik wilde niets los van jouw mening doen, opdat het goede van jou niet onder dwang zou zijn, maar vrijwillig.

in de boeien van het evangelie

Paulus noemt zichzelf hier opnieuw een gevangene. Maar opvallend genoeg spreekt hij niet over de boeien van Rome of van de keizer. Hij noemt ze:

"...de boeien van het evangelie."

Paulus zat gevangen vanwege het goede bericht dat hij verkondigde. Zijn bewegingsvrijheid was beperkt, maar zijn gevangenschap stond geheel in het teken van zijn bediening. Onesimus was daarbij voor hem "zeer bruikbaar" geworden (:11). Blijkbaar kon hij Paulus van dienst zijn in dingen die Paulus door zijn gevangenschap zelf niet of moeilijk kon doen.

namens jou

Paulus zegt zelfs dat Onesimus hem "namens jou" zou bedienen. Onesimus hoorde bij Filemon en wat hij voor Paulus deed, kon Paulus als het ware beschouwen als een dienst van Filemon zelf. Paulus had Onesimus daarom graag bij zich gehouden. Maar hij doet het niet.

niet zonder jouw mening

Paulus zegt:

"Maar ik wilde niets los van jouw mening doen..."

Hij wilde Filemon niet voor een voldongen feit stellen. Onesimus bij zich houden zonder Filemons instemming zou misschien praktisch zijn geweest, maar het zou Filemon de gelegenheid hebben ontnomen om zelf het goede te doen. Daarom stuurt Paulus Onesimus terug.

niet onder dwang

Paulus legt vervolgens uit waarom:

"...opdat het goede van jou niet onder dwang zou zijn, maar vrijwillig."

Hier zien we opnieuw de gezindheid die we eerder in de brief tegenkwamen. Paulus zou kunnen bevelen, maar doet liever een beroep op de liefde (:8-9). Ook hier wil hij Filemon niet dwingen.

Het goede heeft pas werkelijk betekenis wanneer het niet wordt afgedwongen, maar van binnenuit voortkomt.

genade werkt van binnenuit

Dat past bij het evangelie dat Paulus verkondigt: *het evangelie van de genade van God* (Hand. 20:24). Genade legt geen eis van buitenaf op, maar raakt het hart en brengt van daaruit iets voort.

Niet dwang, maar drang.

Paulus vertrouwde erop dat Filemons liefde hem ertoe zou brengen het goede te doen. Zoals hij elders schrijft:

2 Korinthe 5 (naar ISA)

¹⁴ Want de liefde van Christus dringt ons...

Zo wil Paulus ook hier handelen. Hij wil Filemon niet dwingen Onesimus af te staan, maar hem de ruimte geven om vanuit liefde zelf het goede te doen.

13. Filemon :15-16 slaven en heren

De volgende verzen behoren ongetwijfeld tot het hoogtepunt van Paulus' betoog. Onesimus keert terug naar Filemon, maar de verhouding tussen hen is fundamenteel veranderd.

Sommigen hebben uit vers 16 geconcludeerd dat Paulus Filemon vraagt Onesimus vrij te laten. Maar dat staat er niet. Paulus zegt niet dat Onesimus geen slaaf meer is, maar dat Filemon hem niet meer *als slaaf* zal ontvangen: hij is inmiddels veel meer dan dat.

Filemon (naar ISA)

¹⁵ Want misschien werd hij daarom een ogenblik van jou gescheiden, opdat jij hem aeonisch zou terugontvangen,

¹⁶ niet meer als slaaf, maar meer dan een slaaf, als een geliefde broeder, vooral voor mij, hoeveel te meer dan voor jou, zowel in het vlees als in de Heer.

een ogenblik — aeonisch

Paulus zet hier twee dingen tegenover elkaar. Onesimus was slechts "een ogenblik" van Filemon gescheiden, maar Filemon zou hem *aeonisch* terugontvangen.

Paulus kijkt daarmee veel verder dan de korte tijd waarin Filemon zijn slaaf kwijt was. Wat aanvankelijk alleen verlies leek, had God gebruikt om Onesimus bij Paulus te brengen, waar hij het evangelie hoorde en ging geloven.

Filemon kreeg dus niet eenvoudig dezelfde Onesimus terug. Hij kreeg iemand terug met wie hij voortaan ook in Christus verbonden was.

Het principe vinden we vaker in de Schrift: wat wij hier tijdelijk missen of als verlies ervaren, valt in het niet bij wat God daar tegenover stelt (Rom. 8:18). Ook Mozes koos ervoor tijdelijk smaad te verdragen, omdat hij uitzag naar de beloning (Hebr. 11:24-26).

Filemon was Onesimus voor korte tijd kwijtgeraakt, maar kreeg hem terug met een verbondenheid die reikt tot in de aeonen die nog komen.

meer dan een slaaf

Naar maatschappelijke en aardse verhoudingen was Onesimus nog steeds de slaaf van Filemon. Paulus zegt dan ook niet dat Filemon hem moest vrijlaten. Maar Onesimus was inmiddels veel méér dan een slaaf:

"...een geliefde broeder."

Daarmee was hun verhouding wezenlijk veranderd.

Paulus voegt eraan toe:

"...zowel in het vlees als in de Heer."

"In het vlees" bestond er nog steeds een verhouding tussen heer en slaaf. Maar "in de Heer" stonden Filemon en Onesimus naast elkaar als broeders. Onesimus behoorde nu, net als Paulus en Filemon, tot het lichaam van Christus. Hij had deel aan dezelfde roeping, dezelfde verwachting en hetzelfde lotsdeel.

geen slaaf of vrije

In Christus is het onderscheid tussen slaaf en vrije niet bepalend:

Galaten 3 (naar ISA)

²⁸ Er is geen Jood noch Griek, er is geen slaaf noch vrije, er is geen mannelijk en vrouwelijk, want jullie zijn allen één in Christus Jezus.

Paulus zegt hetzelfde op andere plaatsen (1 Kor. 12:13; Kol. 3:11). Dat betekent echter niet dat alle maatschappelijke verhoudingen daarmee verdwijnen. Paulus roept slaven niet op in opstand te komen tegen hun meesters. Integendeel, hij leert dat iemand God kan dienen in de positie waarin hij geroepen is (1 Kor. 7:20-24). Krijgt een slaaf de mogelijkheid om vrij te worden, dan mag hij die mogelijkheid gebruiken (1 Kor. 7:21). Maar zolang hij slaaf is, kan hij juist in die positie God dienen.

slaven en heren

Daarom geeft Paulus in verschillende brieven onderwijs over de verhouding tussen slaven en heren (Ef. 6:5-9; Kol. 3:22-4:1; Tit. 2:9-10).

Titus 2 (naar ISA)

⁹ Slaven, onderschik je in alles aan de eigen eigenaars, wees welgevallig, niet tegensprekend,
¹⁰ niet onvreemdend, maar alle goede trouw betonend, opdat zij de onderwijzing van God, onze Redder, in alles versieren.

Het evangelie maakt iemands maatschappelijke positie niet tot het belangrijkste. Een slaaf hoeft niet eerst vrij te worden om God te kunnen dienen. En een vrije heeft niets om zich op te beroemen, want ook hij is een slaaf van Christus (1 Kor. 7:22).

alle mensen

Direct na zijn woorden over slaven zegt Paulus:

Titus 2 (naar ISA)

¹¹ Want de reddende genade van God verscheen aan alle mensen.

Dat goede bericht verandert de manier waarop wij naar onze omstandigheden kijken. Wij weten dat God de Plaatsen van alle dingen is en kunnen daarom ook in de positie waarin Hij ons roept Hem

dienen. Ook wij waren eens *onbruikbaar* (Rom. 3:12), maar worden om niet gerechtvaardigd in Zijn genade (Rom. 3:24) en mogen onszelf aan God ter beschikking stellen (Rom. 12:1).

Onesimus is daarvan een prachtig voorbeeld. Hij keert terug in dezelfde maatschappelijke positie waarin hij vertrok: als slaaf. Maar hij is niet meer dezelfde man. Hij keert terug als gelovige, als geliefde broeder en als iemand die bruikbaar is geworden.

broeders

Paulus zal Onesimus ongetwijfeld hebben onderwezen hoe hij zich tegenover Filemon had op te stellen. Juist over gelovige heren schrijft hij:

1 Timotheüs 6 (naar ISA)

¹ Zovelen als slaven onder een juk zijn, laten zij de eigen eigenaars alle eer waardig achten, opdat de naam van God en de onderwijzing niet gelasterd worden.

² En laten zij die gelovige eigenaars hebben hen niet verachten omdat zij broeders zijn, maar laat hen des te meer dienen, omdat zij gelovigen en geliefden zijn, die de weldaad ontvangen. Onderwijs deze dingen en moedig aan!

Dat past precies bij Filemon en Onesimus. Filemon bleef zijn heer, Onesimus bleef zijn slaaf, maar daar was iets bij gekomen wat alle aardse verhoudingen oversteeg: zij waren nu **broeders in Christus**.

14. Filemon :17 deelgenoten

Paulus noemde Filemon in vers 1 al *onze medewerker* — letterlijk een *samen-werker*. Ze waren één in Christus en die verbondenheid kreeg ook praktisch vorm in hun bediening. Paulus als apostel en Filemon als iemand die zijn huis had opengesteld voor de *ecclesia*. In het volgende vers benadrukt Paulus die eenheid opnieuw.

Filemon (naar ISA)

¹⁷ Indien jij mij dan als deelgenoot hebt, neem hem dan tot je zoals mij.

deelgenoot

Paulus doet hier een beroep op hun verbondenheid door het woord *deelgenoot* te gebruiken. In het Grieks staat *koinōnos*. Een woord van dezelfde stam kwamen we al tegen in vers 6, waar gesproken wordt over "de *gemeenschap* van jouw geloof" — *koinōnia*.

Beide woorden drukken uit dat mensen ergens gezamenlijk deel aan hebben. Het gaat dus niet alleen om een band die er in theorie is, maar om een verbondenheid die ook praktisch wordt beleefd. Paulus en Filemon waren deelgenoten. Zij deelden in hetzelfde geloof, in dezelfde genade en in dezelfde Heer.

zoals mij

En juist op die verbondenheid doet Paulus nu een beroep:

"neem hem dan tot je zoals mij."

Dat is een opmerkelijke uitspraak. Onesimus was de weggelopen slaaf van Filemon, maar Paulus plaatst hem hier als het ware in zijn eigen positie. Paulus vraagt Filemon Onesimus te ontvangen alsof Paulus zelf voor hem stond.

Daarmee gaat Paulus veel verder dan alleen vragen om vergeving of een vriendelijke ontvangst. Hij vraagt Filemon om Onesimus te aanvaarden op grond van zijn verbondenheid met Paulus.

één in Christus

Ook hierin zien we een prachtige uitbeelding van Christus. God gaf Christus als Hoofd aan de *ecclesia* (Ef. 1:22-23; Kol. 1:18). Allen die Hem toebehoren, zijn met Hem verbonden en vormen samen één lichaam:

Romeinen 12 (naar ISA)

⁵ Zo zijn wij, de velen, één lichaam in Christus, en ieder afzonderlijk leden van elkaar.

Wij zijn *in Christus* en Hij is in ons (Ef. 1:11; Kol. 1:27). Onze positie voor God staat daarom niet los van Hem, maar is volledig verbonden met Christus. Zoals Paulus tegen Filemon zegt: "neem hem tot je zoals mij", zo worden ook wij ontvangen op grond van onze verbondenheid met Christus.

Onesimus komt niet meer alleen namens zichzelf. Hij komt verbonden met Paulus. En juist daarin ligt de kracht van Paulus' verzoek.

15. Filemon :18-19 Paulus als middelaar

In het vorige vers zagen we al dat Paulus een beroep doet op de gemeenschap die er is tussen hemzelf en Filemon. Nu Onesimus een gelovige is, behoort ook hij tot diezelfde eenheid. Paulus vraagt Filemon om Onesimus tot zich te nemen zoals hij Paulus zelf zou ontvangen (vgl. Rom. 15:7).

Filemon (naar ISA)

¹⁸ En indien hij jou in iets beschadigd heeft of iets schuldig is, breng dit mij in rekening.

¹⁹ Ik, Paulus, ik schrijf het eigenhandig, ik zal het vergoeden — om maar niet tegen jou te zeggen dat jij bovendien ook jezelf aan mij verschuldigd bent.

elkaar genadig zijn

Paulus gaat verder met zijn nadrukkelijke verzoek aan Filemon. Uit vers 19 blijkt dat Filemon veel aan Paulus verschuldigd was. Paulus zegt zelfs dat Filemon zichzelf aan hem verschuldigd was. Dat wijst erop dat Paulus een beslissende rol had gespeeld in Filemons leven en geloof. Alles wat Filemon nu in Christus bezat, had hij niet aan zichzelf te danken. Hij was gezegend "met iedere geestelijke zegen in de hemelen, in Christus" (Ef. 1:3).

Juist daarom kan Paulus een beroep doen op zijn genade tegenover Onesimus. Wie zelf zoveel genade heeft ontvangen, kan diezelfde genade ook aan een ander betonen. Paulus schrijft daar elders heel treffend over:

Efeze 4 (naar ISA)

³² En wees elkaar mild, innerlijk welgezind, elkaar genadig zijnde, zoals ook God in Christus jullie genadig is.

Dat is precies de gezindheid waarop Paulus bij Filemon een beroep doet.

breng het mij in rekening

Paulus stelt zichzelf garant voor Onesimus.

"En indien hij jou in iets beschadigd heeft of iets schuldig is, breng dit mij in rekening."

Had Onesimus iets meegenomen toen hij bij Filemon wegging? Had hij op een andere manier schade veroorzaakt? We weten het niet. Paulus laat het bewust open. Wat er ook openstond, Paulus zegt eenvoudig:

"Ik, Paulus, ik schrijf het eigenhandig, ik zal het vergoeden."

Hij neemt daarmee de verantwoordelijkheid op zich voor wat Onesimus Filemon mogelijk verschuldigd was.

Paulus als middelaar

Daarin zien we een prachtige uitbeelding van Christus. Paulus verbindt zich zo sterk met Onesimus dat Filemon hem mag ontvangen alsof hij Paulus zelf ontvangt, terwijl Paulus instaat voor wat Onesimus verschuldigd is. Dat doet denken aan wat Paulus elders schrijft:

2 Korinthe 5 (naar ISA)

¹⁹ ...God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenend, hun misstappen hun niet toerekenend...

(...)

²¹ Hem Die geen zonde kende, maakte Hij voor ons tot zonde, opdat wij gerechtigheid van God zouden worden in Hem.

Christus is de Middelaar tussen God en mensen (1 Tim. 2:5). Paulus is hier natuurlijk niet dé Middelaar, maar in zijn houding tegenover Onesimus zien we daarvan wel een treffend beeld. In vers 17 zei Paulus:

"neem hem dan tot je zoals mij."

En nu:

"breng dit mij in rekening."

Onesimus wordt dus ontvangen in verbondenheid met Paulus, terwijl Paulus voor hem instaat. Daarmee krijgt Paulus' verzoek aan Filemon zijn volle kracht. De genade die Filemon zelf had ontvangen, mag hij nu ook aan Onesimus betonen.

16. Filemon :20-21 Paulus' verzoek

Paulus was zeer dankbaar voor Filemon. Hij had in zijn gevangenschap gehoord van Filemons liefde en geloof ten opzichte van de Heer Jezus en alle heiligen (:5). Uit de brief blijkt dat er een nauwe band tussen hen bestond. Ze waren niet alleen medegelovigen, maar ook met elkaar verbonden in hun dienst aan God en het evangelie (:1,7,17).

Filemon (naar ISA)

²⁰ Ja, broeder, moge ik voordeel van jou hebben in de Heer; geef mijn innerlijke gevoelens rust in Christus.

²¹ Vertrouwen hebbend in jouw gehoorzaamheid schrijf ik jou, wetend dat jij zelfs meer zult doen dan wat ik zeg.

woordspeling

Het Griekse woord *onaimēn* dat Paulus in vers 20 gebruikt en dat we kunnen weergeven met "moge

ik voordeel hebben", vormt een duidelijke woordspeling op de naam Onesimus. Die naam betekent immers *nuttig* of *bruikbaar*. Paulus zegt letterlijk:

"moge ik voordeel van jou hebben in de Heer."

Het voordeel waar Paulus om vraagt, moet dus van Filemon komen. Wanneer Filemon gehoor geeft aan Paulus' verzoek ten aanzien van Onesimus, zal Paulus daar zelf ook voordeel van hebben. Opnieuw speelt Paulus met de naam Onesimus. De man die eens "onbruikbaar" was, is nu "zeer bruikbaar" (:11), en Paulus vraagt Filemon hem ook daadwerkelijk tot voordeel te laten zijn.

innerlijke gevoelens

Paulus gebruikt hier opnieuw een uitdrukking die we eerder in de brief tegenkwamen. In vers 7 schreef hij dat de innerlijke gevoelens van de heiligen door Filemon tot rust waren gekomen. In vers 12 noemde Paulus Onesimus zelfs "mijn innerlijke gevoelens". Onesimus was hem zeer dierbaar geworden. Nu zegt Paulus tegen Filemon:

"geef mijn innerlijke gevoelens rust in Christus."

Dat grijpt rechtstreeks terug op wat Paulus eerder over Filemon had gezegd. Filemon had de innerlijke gevoelens van de heiligen rust gegeven (:7); nu vraagt Paulus hem hetzelfde voor Paulus zelf te doen. En dat verzoek heeft alles te maken met Onesimus.

gehoorzaamheid

Paulus schrijft dat hij vertrouwen heeft in Filemons *gehoorzaamheid*. Toch had hij hem geen bevel gegeven. Integendeel, eerder had Paulus juist gezegd dat hij Filemon niet wilde bevelen, maar hem vanwege de liefde liever wilde aanspreken (:8-9).

Zijn vertrouwen in Filemons gehoorzaamheid betekent dan ook niet dat Paulus alsnog via een achterdeur een bevel oplegt. Hij vertrouwt erop dat Filemon gehoor zal geven aan zijn oproep. Dat vertrouwen is groot:

"...wetend dat jij zelfs meer zult doen dan wat ik zeg."

Paulus schrijft niet wat dat "meer" precies inhoudt. Hij laat het aan Filemon over.

ruimte geven

Dat is kenmerkend voor de manier waarop Paulus deze hele brief schrijft. Hij maakt heel duidelijk wat zijn verlangen is, maar legt Filemon geen bindend voorschrift op. Dat zien we ook in de woordspelingen en bijna terloopse opmerkingen die door de brief heen voorkomen. In vers 19 schreef Paulus nog:

"...om maar niet tegen jou te zeggen dat jij bovendien ook jezelf aan mij verschuldigd bent."

En nu:

"...wetend dat jij zelfs meer zult doen dan wat ik zeg."

Paulus maakt Filemon duidelijk wat hem voor ogen staat, maar laat hem de ruimte om zelf te handelen. Dat past bij wat hij eerder schreef:

"...opdat het goede van jou niet onder dwang zou zijn, maar vrijwillig." (:14)

Wanneer wij leven uit genade, kunnen we de ander vertellen hoe wij de dingen zien en wat ons verlangen is, zonder de ander te dwingen. We kunnen ruimte geven voor een eigen keuze. Ook wanneer de uitkomst anders is dan wij hopen, blijft God de Plaatser van alle dingen.

17. Filemon :20-21 Paulus' verzoek

Zoals veel van Paulus' brieven eindigt ook deze brief met persoonlijke groeten en slotwoorden. Paulus noemt verschillende medewerkers die ook in de Kolossenzenbrief voorkomen. Daarnaast spreekt hij de hoop uit dat hij Filemon zelf weer zal kunnen bezoeken.

Filemon (naar ISA)

²² Tegelijkertijd, maak ook een gastverblijf voor mij gereed, want ik hoop dat ik door jullie gebeden genadig aan jullie gegeven zal worden.

²³ Epafra, mijn mede-krijgsgevangene in Christus Jezus, groet jou,

²⁴ evenals Marcus, Aristarchus, Demas en Lucas, mijn medewerkers.

²⁵ De genade van onze Heer Jezus Christus zij met jullie geest.

een gastverblijf

Paulus rekent erop dat zijn gevangenschap niet blijvend zal zijn. Hij vraagt Filemon zelfs alvast een gastverblijf voor hem gereed te maken. Hij zegt:

"...want ik hoop dat ik door jullie gebeden genadig aan jullie gegeven zal worden."

Paulus zag zijn eventuele vrijlating dus niet alleen als het gevolg van menselijke omstandigheden, maar als iets dat God hem genadig zou schenken, mede in antwoord op de gebeden van de gelovigen. Ook in de Filippenzenbrief spreekt Paulus tijdens zijn gevangenschap de verwachting uit dat hij de gelovigen daar weer zal ontmoeten (Fil. 1:25; 2:24).

Epafra

Als eerste noemt Paulus Epafra. Hij was afkomstig uit Kolosse en had daar het evangelie bekendgemaakt (Kol. 1:7; 4:12).

Paulus noemt hem zijn *mede-krijgsgevangene* in Christus Jezus. Het Griekse woord is *sunaimalōtos*, een ander woord dan *desmios*, "gevangene", waarmee Paulus zichzelf in deze brief aanduidt (:1,9).

We kwamen eerder al de militaire term *mede-strijder* — of: *medesoldaat* — tegen (:2). Paulus spreekt vaker over strijd in verband met zijn bediening en de verkondiging van het evangelie (2 Tim. 2:3; Kol. 2:1). Ook het staande blijven in het geloof wordt als een strijd voorgesteld (Ef. 6:12; 1 Tim. 6:12). Niet omdat wij tegen mensen strijden, maar omdat het evangelie en het geloof worden bestreden, zowel van godsdienstige kant als door de wereld.

Dat Epafra hier *mede-krijgsgevangene* wordt genoemd, past geheel in dat beeld. Kennelijk had ook hij de tegenstand ondervonden die gepaard kon gaan met het dienen van Christus. Waarom Paulus hem hier precies zo noemt, vermeldt hij niet.

Marcus

Daarna noemt Paulus Marcus. Ook hij wordt in de Kolossenzenbrief genoemd:

Kolossenzen 4 (naar ISA)

¹⁰ ...Marcus, de neef van Barnabas, over wie jullie opdrachten ontvangen hebben — indien hij tot jullie komt, ontvang hem.

Marcus had een geschiedenis met Paulus. Eerder was er tussen Paulus en Barnabas zelfs onenigheid over hem ontstaan (Hand. 15:37-40). Maar later zien we dat de verhouding volledig hersteld was. Aan het einde van zijn loopbaan schrijft Paulus aan Timotheüs:

2 Timotheüs 4 (naar ISA)

¹¹ ...Neem Marcus op en breng hem met je mee, want hij is voor mij zeer bruikbaar tot bediening.

Ook Marcus was dus, net als Onesimus, iemand die Paulus als *bruikbaar* aanduidt.

Aristarchus, Demas en Lucas

Aristarchus was een trouwe medereiziger van Paulus. We komen hem meerdere keren tegen in Handelingen (Hand. 19:29; 20:4; 27:2) en ook in Kol. 4:10. Demas wordt eveneens genoemd in Kol. 4:14. Later lezen we echter dat hij Paulus verliet:

2 Timotheüs 4 (naar ISA)

¹⁰ Want Demas verliet mij, de huidige aeon liefhebbend...

Lucas wordt door Paulus in Kol. 4:14 "de geliefde geneesheer" genoemd. Uit het boek Handelingen blijkt door de zogenoemde "wij"-gedeelten dat hij Paulus op verschillende reizen vergezelde. Aan het einde van Paulus' loopbaan schrijft hij:

2 Timotheüs 4 (naar ISA)

¹¹ Alleen Lucas is met mij.

Een korte lijst met namen aan het einde van Filemon geeft ons zo een inkijk in het netwerk van medewerkers rond Paulus.

genade

De brief begon met genade en eindigt met genade. Aan het begin schreef Paulus:

"Genade aan jullie en vrede van God, onze Vader, en van de Heer Jezus Christus." (:3)

En nu besluit hij:

"De genade van onze Heer Jezus Christus zij met jullie geest."

Dat is karakteristiek voor Paulus' brieven. Genade is niet alleen een groet aan het begin en einde van zijn brieven, maar vormt ook de inhoud van zijn boodschap. Juist in Filemon zien we dat op een bijzondere manier. Paulus maakt zijn verlangen duidelijk, maar dwingt Filemon niet. Hij beroept zich op liefde, geeft hem ruimte en vertrouwt erop dat Filemon uit eigen beweging het goede zal doen.

Zo eindigt deze korte brief precies zoals hij begon: met **genade**.